

**GIPERAKTIV BOLALAR BILAN OLIB BORILADIGAN
PSIXOLOGIK ISHLAR**

Yusupova Moxiniso Mengirovna

*Qashqadaryo viloyati G'uzor tumani 28-umumiy o'rta ta'lim maktabining
amaliyotchi psixologi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada giperaktiv bolalar bilan ishlash, ota-onalarga tavsiyalar, chapaqaylik haqida ma'lumot berilgan.*

Kalit so'zlar: *giperaktivlik, agressiv, chapaqaylik, krizis, korreksiya, psixika, verbal, noverbal, obrazli, mantiqiy, qobiliyat.*

Giperaktiv bolalar bilan mashg'ulotlarni tashkil qilishda psixolog maxsus ishlab chiqilgan korreksion-rivojlantiruvchi dasturni qo'llashi mumkin. Giperaktiv bolalarga yordam berishda ularning ota-onalari va o'qituvchilari bilan ish olib borish hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ota-onalarga bolaning muammolarini tushuntirish zarur, uning qiliqlari ataylab qilinmasligini anglatish, ularning yordam va qo'llab-quvvatlashsiz bunday bola o'zidagi bor qiyinchiliklarni yengib o'ta olmasligini ko'rsata olish kerak. Psixolog giperaktiv bolalarning ota-onalariga tarbiyaviy ta'sir etishning aniq usullariga amal qilishlarini tushuntirishi kerak. Ular shuni esda tutishlari lozimki, bolani holatining yaxshilanishi «unga bo'lgan muloyim, xotirjam va izchil munosabatga bog'liqdir». Bunday bolalarni tarbiyalashda ota-ona ikkita keskinlikka yo'l qo'ymasliklari kerak: haddan ziyod rahm - shafqat ko'rsatish va bir tomonidan esa uning oldiga u bajara olmaydigan ortiqcha aniqlik, shafqatsizlik va jazolar bilan uyg'unlashgan katta talablarni qo'ymaslik.

Maktab ta'limidagi muammolardan yana biri va past o'zlashtirishga sabab bo'luvchi omil bu chapaqaylikdir. Chapaqaylik tarbiyachilar, ota-onalar va bolaning o'zi uchun ham katta muammo hisoblanadi. Barchaga yaxshi ma'lumki, chap qo'lning o'ng qo'ldan ustunligi tug'ma xususiyatga egadir. Chapaqaylik – bolaning zaruriy individual xususiyati bo'lib, uni ta'lim jarayonida hisobga olish shart. O'quv ta'lim jarayonini a'nanaviy ravishda verbal va mantiqiy tafakkur taraqqiyotiga, chap miya yarim sharlari rivojlanishiga asoslanadi. Bunday holat esa chapaqay bolalarning ta'lim jarayoniga muvaffaqiyatli moslashuvini qiyinlashtiradi. Chap yoki o'ng qo'lning ustunlik qilishi bolaning istagi yoki erkali emas, balki miyaning o'ng va chap yarim sharlari o'rtasida vazifalarning o'ziga hos taqsimlanishidir. Nima uchun chap qo'l ustunligi kelib chiqadi? Nimaning oqibatida chapaqaylik paydo bo'ladi?. Biz odatda miya haqida bir butun a'zo kabi fikr yuritamiz, lekin uning birligi ikkala miya yarim sharlarining faoliyatidan tashkil topadi. Ularning o'rtasida qat'iy farq bo'lib, miyaning funktsional munosabatlarida ikkala yarim sharlarning ulushi bir xil emas. Qo'l – odam harakat faolligining yarim funktsional a'zosidir. SHuning uchun ham qo'lning imo-ishora a'zosi sifatida rivojlanishi chap qo'lning nutq markazini tashkil topishida yetakchiligidan dalolat beradi. Ikkala miya yarim sharlari ham so'zlarni, obrazlarni idrok qilishga va qayta ishlashga qodir, biroq bu jarayon ularda turlicha kechadi. Chap miya yarim shari. Verbal, mantiqiy, “fikriy” . Miyadan kelayotgan axborotlarni ketma-ket, tahliliy ravishda qayta ishlaydi. O'ng miya yarim shari. Noverbal, obrazli, ko'ruv. Signallarni bir vaqtda va butun holda qayta ishlaydi.

Chapaqay bolalarning faoliyatida bilish jarayonlari sohasida quyidagilar namoyon bo'lishi mumkin:

1. Ko'ruv-harakat koordinatsiyasi qobiliyati pastligi: bolalar grafik tasvirlarni ko'chirib chizish bilan bog'liq topshiriqni ayniqsa ketma-ketlikda bajarishda qiynaladilar; yozuvda, o'qishda qatorni ushlab tura olmaydilar; yozuvlari yomon.

2. Fazoviy idrok va ko'ruv xotirasidagi yetishmovchiliklar, fazoviy muvofiqlikni tahlil qilishdagi qiyinchiliklar: chapaqaylarda ko'pincha grafik

tasvirlashda shakllarning shaklining buzilishi ko'rinadi; yozuv oynavandligi; yozuvda harflarni tushirib qoldirish va o'rnini almashtirish; optik xatolar, shakliga ko'ra o'xshash harflarni chalkashtirish.

3. Ma'lumotlarni qayta ishlashning o'zgacha strategiyasi, anglashning tahliliy uslubi: chapaqaylarga materialni qismlarga bo'lib ishlash xos bo'lib, bunday tahlil natijasida faoliyat ob'yekti haqida butun tasavvur hosil bo'ladi.

4. Diqqatning zaifligi, diqqatni ko'chirish va to'plashdagi qiyinchiliklar.

5. Nutqiy buzilishlar: harflarni tahlil qilishdagi xatolar.

Chapaqay bolalarning emotsional ta'sirchanligi maktabga moslashishni qiyinlashtiruvchi omildir. Uni maktab hayotiga kirishi boshqalarga nisbatan sekinroq va og'riqliroq kechadi. SHuning uchun ham chapaqay bolalar doimo o'qituvchi, psixolog va ota-onalarning alohida e'tiborida bo'lishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. E.G'oziyev "Ontogenez psixologiyasi "Noshir" nashriyoti Toshkent 2018
2. M.G.Davletshin va boshqalar "Yosh davrlari va pedagogic psixologiya" Toshkent 2004
3. V.N.Karandashev "Metodika prepodavaniya psixologii" Moskva 2007